

Kulturlandskap og bygningsrestaurering i Vingelen

av Tor Magnus Hansen

I Vingelen ble det i 1989 startet et prosjekt som ble kalt "Kulturlandskapsprosjektet i Vingelen". Formålet med prosjektet har vært å legge tilrette for en bevisst bruk av de lokale ressurser i form av arealer og kvaliteter i bygdemiljøet. Prosjektet tok dessuten sikte på å dokumentere og utvikle kulturlandskapets betydning som grunnlag for næringsutøvelse, og for tilhørighet og identitetsfølelse hos bygdefolket.

I prosjektet er det lagt sterk vekt på å mobilisere bygdefolket til sjøl å ta aktiv del i kulturlandskapsarbeidet. Et større studieringsarbeid som ble startet høsten 1990 la grunnlaget for dette. Ca. 100 mennesker deltok her i en bevisstgjøringsprosess der såvel bevaringsmessige som utviklingsmessige aspekter ble drøftet. Prosessen er siden videreført i flere konkrete initiativ som hver på sitt vis tar tak i ulike temaer knytta til kulturlandskapet.

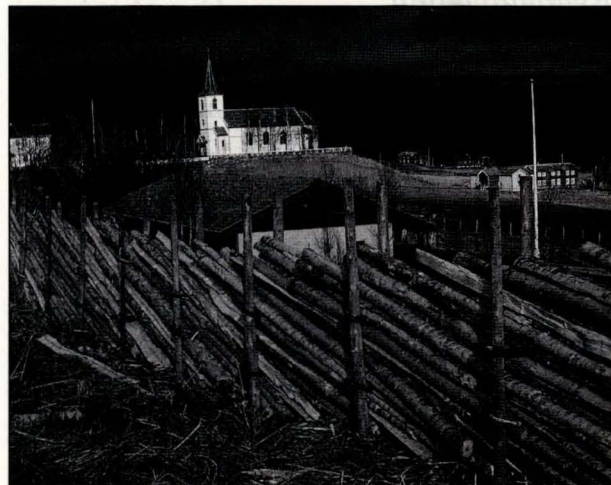
Kulturlandskap og arealplanlegging

Med bakgrunn i prosjektet er det utarbeidet retningslinjer for vurdering av byggesaker innenfor

kulturlandskapsområdet Vingelen i kommuneplanen. Vingelen er dessuten gitt en egen status som "kulturlandskaps-område" i kommuneplanen. I plansammenheng har imidlertid kulturlandskapet en noe uklar juridisk status, og det har derfor vært behov for å følge dette opp videre. Tolga kommune har derfor tatt initiativ til et prosjekt som har hatt som siktemål å vurdere bruk av reguleringsplan som et virkemiddel for å ta vare på særlig verdifulle kulturlandskap.

Skjøtselstiltak i kulturlandskapet

Det er også arbeidet med en rekke konkrete tiltak med direkte tilknytning til kulturlandskapet. Gamle gjeler (ferdselsårer) er ryddet og ny skigard er oppført sentralt i bygda. I denne sammenheng er det avviklet "kurs" i gammel skigard-teknikk. Senere

Skjøtsel av kulturlandskapet, her med oppsetting av nye skigarder.

har flere gardbrukere fulgt opp med oppsetting av skigarder på privat initiativ.

Vingelen Utmarkslag har videre stått for rydding av ca. 40 km gjengrodde ferdselsveier i setermarka. Det er også gjennomført tiltak med rydding av veier som et arbeidsmarkedstiltak. Deler av disse veiene er merket og lagt inn på kart og brosjyremateriell, og utgjør endel av tilbudet i forbindelse med bygdeturisme-tilbudet i Vingelen. Det er forøvrig innledet et regionalt samarbeid om et felles sti-/turveisystem i regionen.

Det er også tatt flere initiativ til rydding av gammel beite-/slåttemark i seterområdene og i områdene nær bygda. Vingelen Forbruksforening har videre stått for et omfattende forskjønningsarbeid med beplantning og tilsåing med sikte på å skape et triveligere miljø for bygdafolk og tilreisende.

Bygdeutvikling

Et av de sentrale satsingsområdene i prosjektet var å legge grunnlaget for bygde- og næringsutvikling. Arbeidet med bygdeutvikling i Vingelen har vært tillagt Vingelen Næringssselskap AS som bl.a. har koordinert arbeidet og ivaretatt en rekke fellesfunksjoner. Arbeidet har i stor grad fokusert på bygdeturisme. Det er bl.a. etablert et samarbeid mellom tilbydere av rom/hytter/setre for utleie. Utleiekapasiteten formidles gjennom en lokal formidlingsordning. Samtidig er det etablert et felles turistkontor som betjenes på årsbasis, men som på sommerstid er lokalisert i Vingelen Kirke- og Skolemuseum. Her er det utsalg av lokal husflid i tillegg til guiding i museum og i bygda ellers, kaffe-servering og formidling av utleiekapasitet.

Registrering og forskning

Det er gjennomført en rekke registreringer/forskningsarbeider i tilknytning til prosjektet. Ikke minst berører dette bygningsvernet gjennom flere rapporter om byggeskikk. Det er også gjennomført registreringer og analyser som går på kulturlandskapet i en videre forstand og som ikke minst berører problemstillinger knyttet til utvikling av bygdeturisme som næring.

Tiltak rettet mot skoleverket

Vingelen Skole har i kjølvannet av prosjektet satt igang et eget tiltak for skoleelevene i klassetrinn 1-6. Opplegget går ut på å gjennomføre rydding og skjøtsel i et gammelt slåttemråde i Svartåsen i Vingelen. Dette prosjektet har gått over flere år og engasjerer skolens elever og lærere, men også ressurspersoner fra bygda som deltar som "hjelpelærere" i forbindelse med aktivitetsdager/markdager.

Verneverdig bebyggelse

I Vingelen rettes naturlig nok interesssen fort mot den gamle og verneverdige bebyggelsen når temaet kulturlandskap kommer på bane. I forbindelse med prosjektet er det gjennomført et omfattende registreringsarbeid av den verneverdige bebyggelsen som ligger sentralt i bygda ("Vinnilsgarden" og "Røa"). Dette ble gjennomført av Musea i Nord Østerdalen v/ Amund Spangen og det er også ut-

*Vern av bygninger.
Restaurering av låven i Nyhusa, 1991. (66406).*

arbeidet kostnadsanslag for restaurering av deler av denne bebyggelsen.

Som en direkte oppfølging av dette ble det i forbindelse med prosjektet gjennomført flere større restaureringsarbeider. Ikke minst arbeidet med å restaurere den gamle driftsbygningen (fjøs, sauefjøs, løe) i Nyhusa fortjener bred oppmerksomhet. Situasjonen når det gjaldt denne bygningen var at den var iferd med å rase totalt sammen. Bygningen stammet fra siste halvdel av 1800-tallet og var med sin beliggenhet i tunet på Nyhusa og i forhold til det øvrige bygningsmiljøet i Vinnilsgarden, et helt sentralt element i kulturlandskapet i området. Der som denne bygningen hadde gått tapt ville det representert et betydelig kulturhistorisk tap.

Det ble derfor iverksatt et restaureringsprosjekt i samarbeid med Arbeidsmarkedsetaten. Restaureringsarbeidet ble lagt opp som et praktisk rettet viderutdanningsstilbud i bygningsvern under ledelse av Per Volden. Bygningen ble grundig saumfart og

merket og deretter ble hele bygningen tatt ned stakk for stakk. Deretter ble murer og fundamenter rehabilitert etter alle kunstens regler og bygningen ble deretter gjennomoppført samtidig som dårlig tømmer og treverk ble skiftet ut. Dermed ble bygningen gjennomoppført som en tro kopi av det opprinnelige bygget og det ble lagt vekt på å bruke så mye som mulig av de originale delene. Resultatet ble svært bra og man lyktes dermed med å ta vare på dette sentrale kulturlandskapsdokumentet også for framtidige generasjoner. Det hører også med til historien at grunneier i oppfølgingen av dette tok for seg de andre bygningene i tunet (stabbur, stall og sommerstue) og sørget for å sette istand tak på disse, slik at tunet i Nyhusa idag er bevart inntakt som et eksempel på byggeskikken i siste halvdel av 1800-tallet.

Det kan også nevnes at det i forbindelse med prosjektet ble gjennomført en rekke andre restaureringsprosjekter, bl.a sommerstue på Summundsjordet, to-etasjes løe Hallrøsta og to etasjes stallbygning i Nygar'n. Det er også gjennomført restaureringsarbeider på en rekke mindre bygninger av typen løer og buer.

Gjennomføringen av de konkrete restaureringsarbeidene har ytterligere økt bevisstheten omkring å ta vare på verdier i kulturlandskapet. Behovet for ytterligere restaurering av den gamle bebyggelsen i bygda er stort, men arbeidene her er ofte svært ressurskrevende og dette vil begrense omfanget av denne virksomheten framover.

Gjennom de siste åra er det imidlertid arbeidet konkret med et restaureringsprosjekt i Tollefsa. Bygningen ligger i det samme bygningsmiljøet som Nyhusa hører til. Også dette dreier seg om en gammel driftsbygning som tenkes utnyttet i bygde-

Vingelen i 1950-åra. (Foto: Normann, Hamar).

turisme-sammenheng. Initiativet er tatt av eierne som har hatt planleggingsmessig bistand fra Sintef og Fylkesagronomen i tekniske fag, Hedmark.

Konklusjoner

Prosjektet har bygd på en bred mobiliseringsstrategi. Gjennom personlig kontakt, møter i studieringer og åpne informasjonsmøter la man opp til å engasjere folk i de problemstillingene som knyttet seg til temaet. Når det gjelder å skape oppmerksomhet og oppslutning om prosjektet har man lyktes svært bra. Dette skyldes også at man lokalt har hatt tradisjon for denne arbeidsformen. Videre la man opp til å synliggjøre bygdemiljøets eget ansvar for å ivareta viktige oppgaver/funksjoner i forhold til kulturlandskapstankegangen. Dette ble fulgt opp gjennom å initiere enkelte "eksempelprosjekter" (restaureringsprosjekter, rydding av ferdsselsveier m.v.). Også dette har virket positivt for interessen i bygda.

Sammenfatningsvis kan man si at kulturlandskapsprosjektet er gjennomført etter intensjonene. Prosjektet har vektlagt lokal mobilisering i sterkere grad enn formalisert planleggingsarbeid. Videre ble det tidlig klart at det var av vesentlig betydning å knytte kulturlandskapsbegrepet til tiltak med klar og erkjent "nytteverdi". Utvikling av næringstiltak i tilknytning til turisme/handverk har derfor stått sentralt. Også tiltak av betydning for primærproduksjon i landbruket vil være av stor betydning. Denne koblingen vil også framover være avgjørende for hvorvidt man i landbruket skal "ta tak i" problemstillinger knyttet til kulturlandskapet som et

ledd i driftsopplegget.

Framover vil problemstillinger knyttet til å høyne foredlingsgraden av lokale råvarer og optimalisere bruken av lokale ressurter være viktige utviklingsområder. Økologisk landbruk og lokal foredling av jordbrukets råstoffer vil være sentrale begreper her.